Anthropological Studies of Cultural Heritage
ISSN: 1709-2538
Specialized Quarterly Journal of the Anthropological Research Center
Research Center of Cultural Heritage and Tourism
Winter 2025 | Volume 2 | Issue 1

Bahargah (Balochi Nowruz): Intangible Heritage as a Bridge Connecting Iranians

Elham Malekzadeh [1]✉

1 Associate Researcher, Institute of History, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.
Corresponding author: malekzadeh.elham092@gmail.com

Abstract: In Baloch-inhabited regions of Iran, Nowruz rituals begin in late Esfand (February–March) and continue through mid-Farvardin (April). Locally known as Bahargah or Nokin Roch (literally "New Day" in Balochi), these traditions vary across two major cultural sub-regions: Sarhad and Makran. This ethnographic study documents and analyzes the Nowruz ceremonies practiced by Iranian Baloch communities, including house cleaning (Halak Lari), pastoral celebrations (Baharcherani), traditional eye makeup rituals (Sormeh-Saii), farewell picnics (Safar Badr), and unique sweets and nuts. It aims to address the research gap regarding Nowruz in this ethnic group by providing original data gathered from field observations and interviews with local informants. Ultimately, the study highlights how intangible heritage like Nowruz functions as a cultural bridge, reinforcing unity among diverse Iranian ethnic groups, including the Sunni Baloch.

History
Received: May.29.2024
Accepted: June.4. 2024
Assigned Issue Date: Winter 2025
Online and Print Publication Date: Autumn **2026**

Keywords
Nowruz
Iranian ethnic groups
Sarhad
Makran
Bahargah
Sormeh-Saii
Safar Badr

Citation: Malekzadeh E. (2025). Bahargah (Balochi Nowruz): Intangible Heritage as a Bridge Connecting Iranians. *Anthropological Studies of Cultural Heritage*, 2(1), 55-68.

https://doi.org/

© 2025 (1403). The authors. Anthropological Studies of Cultural Heritage, a scholarly and specialized journal of the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism.

Introduction

The Baloch people, an indigenous Iranian ethnic group, primarily inhabit Sistan and Baluchestan Province, though their historical and cultural presence extends beyond Iran's borders into the wider region of Baluchestan, comprised of Sarhad and Makran. Despite their shared ethnic identity, these sub-regions differ in geography, dialect, subsistence patterns, and cultural expressions. Sarhad is more pastoral, while Makran is oriented toward agriculture, particularly date cultivation. Archaeological evidence and historical records underscore the deep-rooted Iranian identity of the Baloch, tracing their presence back to the 6th century BCE. Their contributions to ancient Persian military structures and their continued presence in rituals and folklore further attest to their enduring cultural significance.

Among the customs that reinforce their Iranian heritage is the celebration of Nowruz, the Persian New Year. Despite their Sunni faith, Baloch communities continue to uphold and adapt Nowruz

rituals, thus illustrating the shared cultural foundations across Iranian society. These traditions encompass a broad range of practices — from livestock adornment and herbal preparations in Sarhad to palm sapling planting and community storytelling in Makran. These customs not only reflect local ecological and economic realities but also symbolize a unified cultural memory among Iranians.

This paper aims to provide an in-depth ethnographic account of Nowruz practices among the Baloch, exploring the symbolic, ecological, and social functions of these traditions. In doing so, it seeks to fill a critical gap in the literature and challenge narratives that overemphasize sectarian or ethnic divisions in Iran by illustrating the integrative role of Nowruz.

Methodology

This study employs a qualitative ethnographic approach grounded in historical analysis, participant observation, and semi-structured interviews with knowledgeable local informants in both Sarhad and Makran regions. Given the scarcity of comprehensive documentation on Baloch Nowruz customs, especially across tribal subgroups, the research relies heavily on firsthand fieldwork.

Primary data were collected through immersive participation in seasonal rituals and in-depth interviews with elders, tribal leaders, and cultural experts. Observational data were supplemented by cross-referencing existing ethnographies and local oral histories. The research questions guiding this study were: (1) What is the role of Nowruz among Iranian Baloch communities, and what specific rituals characterize their celebrations? (2) How do these customs vary across the Sarhad and Makran cultural sub-regions?

The methodological framework draws from anthropological standards of cultural immersion and reflexivity, acknowledging the need for sensitivity when documenting intangible heritage. Emphasis was placed on cultural context, gender roles, and symbolic interpretations specific to Baloch traditions, ensuring both academic rigor and cultural authenticity.

Discussion

Nowruz in Iranian Baloch culture is a multilayered tradition shaped by environmental conditions, social structures, and historical continuity. The two main sub-regions, Sarhad and Makran, reflect distinct ecological adaptations that give rise to unique ritual expressions. In Sarhad, where nomadic pastoralism prevails, Nowruz revolves around livestock and seasonal migration. Key rituals include *Baharcherani* — spring grazing festivals marked by symbolic washing, shearing, and decorating of sheep using henna and natural dyes. These visual and auditory displays, such as bells and chants, communicate the arrival of spring and the vitality of tribal identity.

Additionally, *Halak Lari* — the moving of black tents to greener pastures — is accompanied by communal singing (e.g., *Leyko*) and expressions of hope for the new year. Culinary customs such as *Dankuk* (roasted grain) and *Halva Madar* reflect both subsistence-based creativity and ritual hospitality, especially toward kin and community members. Other customs such as *Sormeh-Saii* (the symbolic preparation of eye makeup) and *Safar Badr* (a purification and farewell picnic on the 13th day of Nowruz) carry deep mythological and spiritual meanings.

In Makran, where the economy is centered around agriculture and particularly date palms, Nowruz ceremonies focus more on planting and fertility rituals. Children are gifted palm saplings known as *Dast-Nahal*, which they plant and nurture — a symbol of personal and familial prosperity. Homes are adorned with green palm fronds, signaling seasonal renewal to both residents and visitors. Folkloric narratives like the tale of *Nowruz Shah*, a symbolic bird king who brings blessings during spring, emphasize the Baloch values of hospitality and peace.

Common across both regions are rituals like *Sormeh-Saii*, signifying purity and

renewal, and *naming customs* that associate newborns with floral or spring-related terms, thus integrating the rhythm of nature into human life cycles. Moreover, collective gatherings — including music, dancing (*Dochapi*), and storytelling — serve as powerful tools of intergenerational knowledge transmission and cultural cohesion.

Importantly, this ethnographic account challenges sectarian essentialism by highlighting how Sunni Baloch communities not only observe but also deeply revere Nowruz as a foundational cultural pillar. The continuation of such practices suggests a shared Iranian civilizational ethos that transcends religious affiliations. As such, Nowruz emerges not merely as a seasonal festivity but as a living symbol of unity within diversity.

Conclusion

The ethnographic evidence presented in this study underscores the rich diversity and enduring relevance of Nowruz among Iranian Baloch communities. While Sarhad and Makran demonstrate regional distinctions based on pastoral and agricultural lifestyles respectively, both preserve the core values of seasonal renewal, communal solidarity, and cultural continuity.

The customs detailed — from livestock decoration to palm planting, from storytelling to culinary rites — exemplify how ecological environments shape intangible heritage practices. These traditions are not static relics but living, adaptive expressions of identity that integrate environmental awareness, social responsibility, and spiritual reflection.

Moreover, the shared observance of Nowruz by Sunni Baloch underscores a significant cultural common ground with the broader Iranian population, including the Shi'a majority. This cultural convergence demonstrates the integrative capacity of Nowruz to function as a bridge among Iran’s diverse ethnic and religious communities.

In conclusion, the study affirms the importance of preserving such intangible cultural heritage, not only for academic documentation but also for fostering national unity through recognition of diversity. The Baloch celebration of Nowruz is a vibrant testament to how tradition can simultaneously honor the past and illuminate paths toward a shared future.

References

Afshar Sistani, E. (1984). *A Look at Sistan and Baluchistan*. Tehran: Amin Khezraei. [in Persian]

Ahmadi, H. (2004). *Iran: Identity, Nationality, Ethnicity (Collection of Articles)*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]

Arshiyan, E. (2009). *Chabahar: The Jewel of the Islamic Republic of Iran*. Qom: Naval Intelligence Department of the IRGC. [in Persian]

Ashtari, B. (2002). *Ethnography of Ziarat Village*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. [in Persian]

Barabadi, S. A. (1995). *Ethnography of Mirjaveh*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. [in Persian]

Berkes, F. (2008). *Sacred ecology*. Philadelphia: Taylor & Francis.

Blanchard, C. (2008). *Anthropology of Sports* (Transl. A. Hassanzadeh & H. R. Ghorbani). Tehran: Afkar. [in Persian]

Bromberger, C. (2000). Gāvbāzī. In *Encyclopaedia Iranica* (Vol. 10, pp. 336–339). https://www.iranicaonline.org/articles/gavbazi

Darvishi, M. R. (1999). *Music and Trance: The Chants of Gwati Rituals in Baluchistan*. Tehran: Mahoor Institute of Culture and Art. [in Persian]

Field, H. (1964). *Anthropology of Iran* (A. Faryar, Trans.). Tehran: Ebn-e Sina Library. [in Persian]

Ghorab, K. (1985). *Baluchistan: The Legacy Rejected by the Centuries*. Tehran: Keyhan. [in Persian]

Hamidi, S. (1995). *Ethnography of Nikshahr*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. (in Persian)

Hassani, H. R. (2002). *Ethnography of Turkmen Cultural Area*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. [in Persian]

Hassanzadeh, A. (1997). "Chaharshanbe Khatoun". *Forouhar Monthly*, (11-12), 22–27. [in Persian]

Hassanzadeh, A. (2002). *Shamanism in Iran*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. (in Persian)

Hassanzadeh, A. (2002). *The Living Legends*. Tehran: Baz & Bogheh. [in Persian]

Hassanzadeh, A. (2014). *Rituality and Normativity*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Hassanzadeh, A. (2016). *Children and the World of Fairy Tales*. Tehran: Afkar. [in Persian]

Hassanzadeh, A., & Falsafi, A. (2017). "Khatoun-e Chaharshanbe, the Wish Fairy", in *Anthropology of Nowruz*. [in Persian]

Hassanzadeh, A., Karimi, S., & Borhanzahi, Sh. (2019). An Anthropological Analysis of Pir Patar: Healing as Reconnection in a Supra-Structural Society. *Southern Medicine Bimonthly*, 22, 36–48. [in Persian]

Hassanzadeh, A., Karimi, S., (2018). "Ritual of holy healing in Northern Iran". *The Anthropologist*, *33*, 80-90.

Irons, W., Dyson-Hudson, N., & Dyson-Hudson, N. (Eds.). (1972). *Perspectives on nomadism*. Leiden, The Netherlands: EJ Brill.

Ivanchik, A. I., & Lič'eli, V. (Eds.). (2007). *Achaemenid culture and local traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran: new discoveries*. Leiden: Brill.

Jahandideh, A. (2011). *Epic Narratives in Baluchistan: A Study on Baloch Epics*. Chabahar: Moein. [in Persian]

Janeb Elahi, M. S. (1993). *Ethnography of Iranshahr*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. [in Persian]

Janeb Elahi, M. S. (1995). *Ethnography of Sistan*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. [in Persian]

Karimi, S. (2014). *Ethnicity and Normativity*. Amsterdam: University Press.

Lorimer, J. G. (1915/1986). *Gazetteer of the Persian Gulf,'Omān, and Central Arabia* (Vol. 1). Superintendent Government Print., India.

Mariani, L. (1996). *Restoration in Dahan-e Gholaman and Mount Khajeh* (Transl. S. A. Mousavi). Tehran: National Cultural Heritage Organization. [in Persian]

Mashkour, M. J. (2015). *Historical Geography of Ancient Iran*. Tehran: Donyaye Ketab. (in Persian)

Mohammadzehi, M. (2013a). *Art of Baluchistan with Emphasis on Historical Perspective*. Mashhad: Payam Andisheh. [in Persian]

Mohammadzehi, M. (2013b). *Famous Figures of Iranian Baluchistan*. Mashhad: Rahian-e Sabz. [in Persian]

Moradi-Ghiassabadi, R. (2008). *Achaemenid Inscriptions (Old Persian Cuneiform): Based on the Edition by Kaetan Andreevich Kosovich and a Review of Other Studies*. Shiraz: Navid. [in Persian]

Naseh, Z. (1966). *Baluchistan*. Tehran: Ebn-e Sina. (in Persian)

Rabino, H. (1913). *Ancient Sports in Gilan* (A. Malekzadeh, Trans.). Alireza Pour Publishing. [in Persian]

Seyed Sajjadi, S. M. (1996). "Dahan-e Gholaman: An Achaemenid City in Sistan, Part I". *Archaeology and History*, 10(2). (in Persian)

Taheri, A. R. (2012). *The Baloch in post-Islamic revolution Iran: A political study*. Lulu. Com Publication.

Yadegari, A. (2008). *The Epics of the Baloch People*. Tehran: Afkar. [in Persian]

Zamir, E. (1997). *Ethnography of Chabahar*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. [in Persian]

مطالعات مردم‌شناختی میراث فرهنگی
شاپا چاپی: ۱۷۰۹-۲۵۳۸
فصلنامه تخصصی پژوهشکده مردم‌شناسی | پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
زمستان ۱۴۰۳ | دوره دوم | شماره ۱

بهارگاه (نوروز بلوچی): میراث ناملموس به مثابه پل اتصال ایرانیان

الهام ملک‌زاده[۱] ✉

۱. دانشیار پژوهشکده تاریخ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. نویسندهٔ مسئول: malekzadeh.elham092@gmail.com

اطلاعات مقاله

تاریخ‌ها
دریافت: ۱۴۰۳/۳/۰۹
پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۵

تاریخ دوره‌ای و تخصیص یافته
انتشار: زمستان ۱۴۰۳

تاریخ انتشار برخط و چاپی: پاییز ۱۴۰۵

واژگان کلیدی
نوروز
قوم ایرانی
سرحد
مکران
بهارگاهی
سرمه‌سایی
سفر بدر

چکیده

در مناطق بلوچ‌نشین همچون سایر نواحی ایران، آیین‌های ویژه نوروزی از ماه اسفند آغاز و تا نیمه فروردین ادامه دارد. آنها از نیمه دوم اسفند به استقبال بهار و آغاز سال نو می‌روند که از آن با نام "بهارگاه" یا به اصطلاح محلی بلوچی نوکین روچ یا همان نوروز یاد می‌کنند. در همین حوزهٔ فرهنگی از اقوام ایرانی نیز دو منطقه مکران و سرحد، آیین‌های نوروزی ویژه خود را دارند؛ این نشان می‌دهد که حوزه‌های فرهنگی ما از تنوع فرهنگی درونی نیز برخوردارند. در این مقاله ضمن برشمردن وجوه تفاوت مناطق سرحد و مکران، درباره نحوه برگزاری آیین‌های نوروزی و انجام سلسله مراسمی که بلوچ‌ها در این ایام برگزار می‌کنند، گزارشی مردم‌نگارانه به همراه تحلیل آنها ارائه می‌شود. این مقاله، مردم‌نگاری آیین‌هایی همچون هلک لری یا گدام لری به‌معنی خانه‌تکانی، مراسم بهارچرانی یا بهارگاهی، مراسم سرمه‌سایی، سفر بدر و امثال آن را توصیف می‌کند. درواقع، این مقاله با توجه به اهمیت جایگاه نوروز در میان قوم ایرانی بلوچ سعی دارد کاستی ادبیات پژوهشی در این زمینه را به سهم خویش جبران کند.

استناد: ملک‌زاده، الهام (۱۴۰۳). بهارگاه (نوروز بلوچی): میراث ناملموس به مثابه پل اتصال ایرانیان. *مطالعات مردم‌شناختی میراث فرهنگی*، ۲ (۱)، ۶۸-۵۵.

https://doi.org/

مقدمه

قوم ایرانی بلوچ در استان سیستان‌وبلوچستان زندگی می‌کنند اما فراتر از مرزهای ملی ایران بلوچستان از دو منطقه وسیع سرحد و مکران تشکیل شده است که با وجود مشترکات زیاد، تفاوت‌هایی در آب‌وهوا، پوشش گیاهی، فرهنگ عامه، لهجه و گویش محلی، آداب و رسوم، موسیقی و حتی مساکن عشایری دارند (Salzman, 1972). منطقه سرحد شامل سیستان، زاهدان، خاش، میرجاوه و منطقه مکران شامل شهرستان‌های سراوان، سیب و سوران، مهرستان، ایرانشهر، دلگان، نیک‌شهر، سرباز، چابهار و کنارک است. براساس شواهد باستان‌شناختی نظیر آثاری همچون کوه مهرگان در سراوان و آتشکده‌های دهانهٔ غلامان در سیستان (Ivanchik[1] & Vaxtang, ۲۰۰۷, p. 129) و نیز آثار تمدن‌های باستانی دامن و اسپیدژ ایرانشهر، کاوش‌ها، تحقیقات باستان‌شناسی و نظریه بسیاری از مورخین، قوم بلوچ یکی از اقوام اصیل ایرانی است (احمدی، ۱۳۸۳، صص. ۱۰۸-۱۰۷).

بلوچ‌ها که به عنوان قومی ایرانی در اصل ساکن ایران بوده‌اند، اولین آثار حضورشان به قرن ششم قبل از میلاد بازمی‌گردد. در ادوار مختلف تاریخ ایران، بلوچ‌ها همواره جایگاه خاصی داشته‌اند و در عهد هخامنشیان، کیانیان و ساسانیان ستون‌فقرات نظامی پادشاهی ایرانی را تشکیل می‌دادند. در تأیید این نظر و بنا به اشاره منابع، قوم ایرانی بلوچ در حدود چند هزار سال قبل از میلاد در ممالک سوریه (حلب) و ایران (دامنه جبال البرز و سواحل دریای مازندران) ساکن بوده‌اند (عرشیان، ۱۳۸۸، ص. ۳۵). این قوم بعدها به مکران و بلوچستان نقل مکان کردند و در این منطقه ساکن شدند. آنان در طول تاریخ به دلیل همجواری با سواحل خلیج‌فارس، موقعیت مناسبی برای تحرکات خود داشتند و در دوره‌های بعد نیز مشاهده می‌شود که دامنه نفوذشان نه‌فقط در سواحل شمالی خلیج‌فارس بلکه در سواحل جنوبی نیز کشیده شده‌است و شواهدی از سکونت آنها در سواحل جنوبی خلیج‌فارس وجود دارد (Lorimer, 1986, p. 21). جابه‌جایی جمعیت در نزد قوم یاد شده فقط محدود به دوره‌های تاریخی دور نمی‌شود و حضور آنان در استان گلستان به همراه نشانه‌هایی همچون سنگ‌مزارهای خاص آنان شاهدی بر این مدعا است (حسنی، ۱۳۸۱، ص. ۱۰). حضور آنان در خلیج‌فارس نیز جایگاهی معنوی را در آیین‌هایی همچون زار برایشان رقم می‌زند (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۸).

---

۱. شهر دهانه غلامان، در ۴۴ کیلومتری شهرستان زابل و دو کیلومتری روستای قلعه نو قرار دارد (ماریانی، ۱۳۷۵، ص. ۵). شهر دهانه غلامان را يك باستان‌شناس ایتالیایی در سال ۱۹۶۰ کشف کرد. از سال ۱۹۶۲ تا ۱۹۶۵ مورد کاوش قرار گرفت و دوره دوم حفاری در دهانه غلامان از سال ۱۳۷۹ از سوی گروه باستان‌شناسی سازمان میراث فرهنگی آغاز شد (سیدسجادی، ۱۳۷۵، ص. ۳۸). این شهر از جهات گوناگون اهمیت دارد. از یک سو تنها شهر خشت و گلی روزگار هخامنشیان است که برخلاف سایر شهرهای این دوره نشانگر زندگی پادشاهان و کاخ‌های مربوط به آنها است، دیگر اینکه بدون برنامه‌ریزی، رشد نکرده بلکه احداث شهر با نقشه و برنامه‌ریزی مدون صورت پذیرفته است. داریوش در کتیبه بیستون از جایی به نام زرنك (Zaranka) یاد می‌کند. تاریخ‌نگاران یونانی در متون خود از شهری به نام زرین یاد می‌کنند که همان زرنگک است. در مورد محل و موقعیت این شهر بین تاریخ‌نگاران اختلاف است. این نام حداقل به سه مکان داده شده است: ۱- نادعلی؛ ۲- دهانه غلامان؛ و ۳- زاهدان کهنه. نادعلی در فاصله ۲۵ کیلومتری دهانه غلامان است که امروزه جز کشور افغانستان بوده که پیش از شکل گیری دهانه غلامان وجود داشته است. ظاهرا طوفان شن موجب مهاجرت مردم از نادعلی به دهانه غلامان می‌شود. بعدها با متروك شدن آن، ساکنان شهر زندگی را در نقطه دیگری از سیستان به نام شهرستان از سر می‌گیرند؛ بنابراین، می‌توان شهر دهانه غلامان را با زرنگك، زرنکا و زرین انطباق داد.

قوم بلوچ حدود هفتصد طایفه دارد (Lorimer, 1986)و در بین آنها طوایفی نیز هستند که در ادوار مختلف از مناطق دیگر به بلوچستان مهاجرت کرده‌اند (غراب، ۱۳۶۴، ص. ۵۶) و با امتزاج با طوایف بلوچ با فرهنگ اصیل و کهن ایران و فرهنگ بلوچ خو گرفته‌اند و آداب و رسوم بلوچی را اجرا می‌کنند، به گونه‌ای که بین این طوایف با طوایف بلوچ نمی‌توان تمایز قائل شد.

هنری فیلد[۱] که تحقیقاتی در مورد مردم‌شناسی ایران انجام داده‌است، بلوچ‌ها را از نظر تعداد، بزرگ‌ترین گروه در مکران می‌داند و آنان را مردمی خوش‌بنیه توصیف می‌کند که اغلب بادیه‌نشین هستند (فیلد، ۱۳۴۳، ص. ۲۸۴).

جان گوردون لوریمر (Lorimer, 1986) در فرهنگ تاریخی و جغرافیایی لوریمر نام ده طایفه اصلی بلوچ را ذکر کرده‌است که عبارت‌اند از بوزدار، کالماتی، ملا، رند، شی زاده، هوت، لاتیس، رئیسی، سانگو، جدگالی. قوم بلوچ مثل سایر اقوام ایرانی در طول تاریخ به آداب و رسوم و فرهنگ‌های باستانی خود وفادار باقی مانده‌اند. این قوم یکی از گروه‌های اهل سنت در ایران هستند (جانب‌الهی، ۱۳۷۲، ص.۱۶) و مذهب آنها حنفی است (برآبادی، ۱۳۷۴، ص. ۱۴). این امر نه‌فقط آنان را از اکثریت شیعه جدا نمی‌کند بلکه به دلیل میراث مشترک دینی و ملی ازجمله نوروز می‌توان اتصال و وحدت عمیق آنان را با سایر اقوام ایرانی مشاهده کرد (حمیدی، ۱۳۷۴، ص. ۱۲).

یکی از مراسم و آدابی که از گذشته تاکنون در میان قوم ایرانی بلوچ حفظ شده و اسباب وحدت آنان با سایر مردم ایران بوده و تا به امروز نیز اجرا می‌شود، گرامی‌داشت و برگزاری آیین‌های نوروزی است که از اسفند ماه شروع می‌شود و تا اواسط فروردین ادامه دارد و طی این دوره رسوم مختلفی اجرا می‌شود. این مراسم در هر دو منطقه سرحد و مکران بلوچستان شباهت‌هایی کلی با هم دارد، اما در جزئیات برگزاری ممکن است اختلافاتی در این مراسم دیده شود (اشتری، ۱۳۸۰، ص. ۲۰). این امر جزء ویژگی‌های کلیدی مفهوم حوزه فرهنگی است که در آن، خرده فرهنگ‌های گروهی نیز وجود دارد (نک. جانب‌الهی، ۱۳۷۲، ص. ۳۲)، این امر همچنان که در سیستان‌وبلوچستان دیده می‌شود، می‌تواند متأثر از تفاوت‌های جغرافیایی و اقلیمی باشد. چنان‌که مراسم نوروزی در منطقه سرحد ارتباط بیشتری با شیوه زندگی و معیشت این منطقه که بر پایه دامپروری است دارد، درحالی‌که در مکران بیشتر با محصول خرما و نخلستان مرتبط است.[۲]

مطالعات مردم‌شناختی در زمینه فرهنگ قوم ایرانی بلوچ، به‌ویژه از سوی فیلیپ سالزمن[۳] (Salzman, 1972) انجام شده است که در آثاری متعدد به ویژگی‌های قومی و بومی آن می‌پردازد (جانب‌الهی، ۱۳۷۴، ص. ۱۴؛ ضمیر، ۱۳۷۶). البته یادگاری (۱۳۸۷) و جهاندیده (۱۳۹۰) نیز حماسه‌ها و روایت‌های کهن قوم ایرانی بلوچ را مطالعه کرده‌اند. درویشی نیز در حوزهٔ مطالعات قوم‌موسیقی‌شناسی[۴]، آیین‌های موسیقایی در این منطقه را بررسی کرده است (درویشی، ۱۳۷۸). حسن‌زاده، برهان‌زهی و کریمی (۱۳۹۸) نیز آیین‌های شفا و درمان را در قالب آیین پیرِ پتر در این حوزه فرهنگی بررسی کرده‌اند. در این میان می‌توان به برخی پژوهش‌های میدانی مردم‌شناسی منتشر شده و نشده پژوهشکده مردم‌شناسی اشاره کرد که به

۱ Henry Feild

۲. مصاحبه با محقق حوزه فرهنگ و آداب و رسوم بلوچ عبدالسلام بزرگ‌زاده.

۳Philip. C. Salzmann

۴Ethnomusicology

آیین‌ها و سنت‌های قوم ایرانی بلوچ پرداخته‌اند (ضمیر، ۱۳۷۶).

روش‌شناسی و پرسش‌های کلیدی پژوهش

رویکرد مطالعاتی مقاله حاضر روش تاریخی، شیوهٔ پژوهش کِیفی و مطالعات میدانی و مصاحبه با افراد مطلع محلی است و دو پرسش کلیدی در آن مطرح می‌شود:

نوروز چه جایگاهی در میان قوم ایرانی بلوچ دارد و آیین های آن شامل چه آیین‌هایی می‌شود؟

تنوع آیین‌های نوروز در حوزه فرهنگی قوم ایرانی بلوچ چگونه است؟

از آنجاکه تاکنون تحقیقی مدون و به‌طور مستقل دربارهٔ رسم و آیین‌های نوروزی طوایف بلوچ انجام نشده است، همه مطالب این مقاله برگرفته از تحقیقات میدانی و مصاحبه با محققان محلی است؛ ازاین‌رو، گزارش‌ها و اطلاعاتی که اینک ارائه می‌شود، می‌تواند در نوع خود جدید تلقی شود. البته غیر از این مقاله، کلثوم بزی در تحقیق خود به برخی از آیین‌های نوروزی در این منطقه پرداخته است (نک. بزی، ۱۳۹۶) و در مجموعه دانشنامه‌های این منطقه می‌توان با اشاراتی به آیین‌های نوروزی روبه‌رو شد (محمدزهی، ۱۳۹۲).

در مطالعات مردم‌شناسی یکی از روش‌های اصلی، روش مردم‌نگاری، مشاهده مشارکتی و مستقیم است (نک. بلانچارد، ۱۳۸۷). این روش نه‌فقط باعث درک مستقیم واقعیت‌های میدانی می‌شود و فرد محقق را وارد تجربه زنده و زیستی مردم می‌کند (Karimi, 2013) که باعث خودآگاهی مضاعف او می‌شود (نک. حسن‌زاده، ۱۳۹۵). در ارتباط با فرهنگ مردم سیستان‌وبلوچستان یکی از مشکلات موجود، انجام‌ندادن مطالعات میدانی و مشاهده مستقیم است و تقریباً می‌توان مدعی شد معدود آثاری وجود دارند که حاصل حضور محقق در میدان تحقیق باشند (نک. درویشی، ۱۳۷۸).

جشن بهارچرانی و عید نوروز در سرحد

آیین‌های نوروزی که در منطقه سرحد بلوچستان اجرا می‌شود، بیشتر مربوط به فصل بهار است که در اصطلاح محلی به آن بهارگاه و نوکین روچ یعنی نۏروز می‌گویند. این آیین‌ها با چراگاه، دام و محصولات دامی از جمله شیر، کره، روغن حیوانی، کشک نوروزی و پشم گوسفندان و چرای دام مرتبط است. مراسم رایج در منطقه سرحد بر اساس مشاهدات میدانی و ثبت مردم‌نگارانه عبارت‌اند از:

بهارچرانی دام و آیین‌های آن: رنگ‌آمیزی یکی از آیین‌های نوروزی است که در میان دامداران این منطقه به دام‌ها مربوط می‌شود. سهر رنگ کنگ[۲]، نخست گوسفندان را می‌شویند و سپس رسم حنابندان را اجرا می‌کنند؛ یعنی پشم گوسفندان را می‌چینند و به رنگ سرخ، رنگ می‌کنند، شاخ گوسفندان را با حنا رنگ کرده، و پشم و شاخ آنها را می‌آرایند و با این کار آمدن بهار را نوید می‌دهند. مراحل این کار نیز به این شکل است که گوسفندان را به رودخانه‌ها و محلی که آب روان باشد، می‌برند، می‌شویند و پشم آنها را می‌چینند. سپس زنان حناهایی را که از قبل آماده کرده‌اند، به گوسفندان می‌بندند. بدین ترتیب که روی دو طرف شکم و دنبه گوسفندان مقداری از پشم گوسفند را که به صورت گل و گیاهان دارویی منطقه سرحد درآورده و با استفاده از حنا یا پوست انار رنگ می‌کنند و شاخ گوسفندان را نیز با حنا رنگ کرده و در روز اول بهار همه گوسفندانی را که این گونه آراسته‌اند با بستن زنگوله در گردن و پای آنها به چراگاه می‌برند و بهارچرانی را جشن می‌گیرند.

---

۱ nuking roč

۲ Sohr rang kanag

براساس آنچه مردم این منطقه مخصوصاً دامداران می‌گویند، در ایام قدیم، هر طایفه منطقه جغرافیایی خاص خود را داشت و چراگاه دام هر یک از طوایف مشخص بود. در ایام نوروز و بهار برای اینکه دام‌های هر طایفه از یکدیگر متمایز باشند و تعداد دام‌ها نیز که یکی از عوامل برتری هر طایفه نسبت به طایفه دیگر بود، مشخص شود؛ صدای زنگوله و نوع گُل رنگ‌شده روی پشم گوسفندان مربوط به هر طایفه با طایفه دیگر تفاوت داشت. چنانچه رهگذری از نزدیک آن چراگاه عبور می‌کرد با شنیدن صدای دسته‌جمعی زنگوله‌های همه گوسفندان متوجه آمدن فصل بهار و روز اول آن و جشن عید نوروز می‌شدند زیرا در این روز جشن بهارچرانی برپا بود و هر طایفه تعداد گوسفند و وسعت چراگاه خود را به نمایش می‌گذاشت. البته نزد مردم بلوچ، آیین‌های چوپانی دیگر نیز که مرتبط با نوروز است، وجود دارد. برای مثال، نوای نی و آیین نواختن نی از سوی چوپانان است که با نواختن سرودهای شاد، گوسفندان را به طبیعت سبز و چراگاه‌های بهاری می‌برند. این آیین نیز از جمله آیین‌های نوروزی دیگر در میان مردم بلوچ است.

مراسم هلک لدیی یا گدام لدیٰی : مراسم هلک لدیی یا گدام لدیی که به‌معنی خانه‌تکانی یا جابه‌جایی مکان سکونت و جابه‌جایی سیاه‌چادرها از منطقه زمستانی به چراگاه بهاری و تابستانی است؛ در آغاز بهار با برپایی مراسمی همراه است که در آن به منطقه‌ای که برای چرای گوسفندان مناسب و چراگاه بهاری آن طایفه است، نقل مکان می‌کنند. طی این مراسم سیاه‌چادرها را از منطقه سکونت زمستانی جمع‌آوری می‌کنند و سپس با اجرای مراسم دیگری یعنی جمع شدن همه افراد قبیله در یک حلقه دایره‌ای و خواندن آواها و آوازهای مخصوص از سوی زنان که در اصطلاح محلی لیکو می‌گویند، با مضامین وداع و خداحافظی به امید بازگشت در سال بعد و دعا برای سردار و ریش‌سفید قبیله و اجازه گرفتن از وی برای حرکت به سمت چراگاه و مکان جدید بهاری حرکت می‌کنند. پس از رسیدن به منطقه جدید و چراگاه بهاری مجدداً همه دایره‌وار حلقه می‌زنند و با اجرای مراسم و جشن بهار و اجرای آوازهای دسته‌جمعی و آواهای مخصوص توسط زنان و لیکو با مضامین شاد و توصیف چراگاه و طبیعت سبز آن و مدح سردار و ریش‌سفید طایفه، سیاه‌چادرها را برپا می‌کنند. تصنیف زیر یکی از این لیکوهای بهاری است:

من روان کوها کوه بهارگاهنت گندوک ماسی و آب آگاهنت[۴]

هور گوارنت سبز بون بلگان هلک لدیت رون په دلگان[۵]

آجیل نوروزی: بلوچ‌ها برای تهیه آجیل نوروزی از محصولات پیرامون زندگی خود استفاده می‌کنند. آنها خوشه‌های نوعی گندم محلی هستند؛ دانه‌هایی درشت‌تر از گندم معمولی دارند و به آن پشمک می‌گویند. پشمک را به‌همراه پودر زردچوبه[۶] یا گیاه مخصوص محلی به نام هِچک که شبیه زعفران و زرد‌رنگ است با شیر گوسفند می‌جوشانند و روی تابه‌ای به‌نام تین[۷] تفت می‌دهند تا خشک شود؛ این ترکیب را دانکوک[۸] می‌نامند. دانکوک، زرد پررنگ است و خوش‌طعم، نرم و شکننده است و آن را با مغز درختی

۱ Halklarri

۲ Gedâmlarri

۳ Liku

۴ Man rawon koha koh bahargahent.gowndok o masi wabo agahent

۵ Haora gowaranto sabza bon balgan. halk ladito rawon pa dalgan

۶ Hečk

۷ Tin

۸ Dankūk

کوهی به نام گواتام که شبیه بادام است می‌خورند. مغز گواتام کوچک‌تر از بادام است، تلخ است. برای فرآوری آن، مغز هسته را جدا می‌کنند، با شیر گوسفند می‌جوشانند تا طعم خام و تلخ آن از بین برود و سپس آن را زیر آفتاب پهن می‌کنند تا خشک شود. پس از خشک‌شدن همانند دانکوک نرم و شکننده و قابل خوردن است. به آن وَشّک[۲] می‌گویند و خواص دارویی فراوانی دارد. اگر هسته گواتام را به جای شیر گوسفند با دوغ ترش محلی بجوشانند، خوش‌طعم و کمی ترش می‌شود و به آن تُرْپشَک می‌گویند و همانند وَشَک پس از خشک‌شدن، نرم و شکننده است و طعم لذیذ و ترشی دارد. آجیل نوروزی بلوچ‌ها مخلوطی از دانکوک، وَشَک و تُرْپشَک است (ناصح، ۱۳۴۵، ص. ۱۱۵). شیرینی‌های نوروزی بلوچ‌ها انواع حلواهای محلی مانند حلوای مَدَر، چنگال و حلوای خرما است (همان، ص. ۱۰۹).

حلوای مَدَر : در روز اول بهار همه[۵] کره و خامه‌هایی را که به روش سنتی تهیه کرده‌اند، به روش محلی با آتش و سه‌پایه و دیگ مخصوص، به روغن حیوانی تبدیل می‌کنند، تفاله و ته‌مانده خامه و کره را با آرد گندم و ذرت خردشده و خرمایی که دوستان و آشنایان مکرانی به عنوان هدیه نوروزی و بهاری می‌فرستند، مخلوط کرده و حلوای مخصوصی به نام حلوای مَدَر درست می‌کنند و مقداری از آن را برای دوستان و آشنایان مکرانی خود می‌فرستند.

طبخ حلوای خرما: حلوای خرما نیز نوعی دیگر از حلوای مخصوص نوروز است که از مخلوط خرما با دانکوک که گِرد و به اندازه توپ تنیس است، درست می‌شود.

کشک نوروزی: در ایام نوروز مردم سرحد بلوچستان از شیر گوسفندانی که در همان سال برای اولین بار زاییده‌اند و پس از نخستین شیردهی شیر آنها را جمع‌آوری کرده‌اند، کشک ویژه‌ای که مخصوص بهار است تهیه می‌کنند و به آن کشک نوروزی می‌گویند. این کشک را برای آشنایان و عزیزان خاص از جمله تازه‌عروس‌ها و تازه‌دامادها و زنانی که برای نخستین بار حامله شده‌اند، تهیه می‌کنند. همچنین این کشک را به افرادی از طایفه هدیه می‌دهند که پس از مدتی قهر، آشتی کرده‌اند.[۳]

پختن غذا بر سر چهارراه‌ها: در این ایام، عشایر بلوچ که در مناطق بهارگاهی خود مستقر شده‌اند، غذاهای محلی مخصوص تهیه و از میهمانان نوروزی با این غذاها پذیرایی می‌کردند. اکنون این مراسم کاملاً از بین رفته، اما در قدیم روستائیان به‌خصوص عشایر منطقه سر چهارراه‌ها و جایی می‌رفتند که رفت‌وآمد زیاد بود، برای رهگذران غذا می‌پختند، و پس از آن خداوند را ستایش می‌کردند.[۶] این آیین در سایر حوزه‌های فرهنگی ایران نیز دیده می‌شود؛ مثل آیین‌هایی که مردم گیلان برپا می‌کنند (نک. حسن‌زاده، ۱۳۸۱).

سوختن و دود کردن اسپند: در روز اول بهار و لحظه تحویل سال در ظروف مخصوص سفالی اسپند دود می‌کنند و اعتقاد دارند در طول سال بلا را دفع می‌کند. استفاده از ابزارهای سفالی با توجه به فرهنگ غنی سفالگری در نزد بلوچ‌های ایران که در سفالگری کپورکالگان دیده می‌شود امری کاملاً قابل فهم است. در حوزه‌های فرهنگی دیگر ایران نیز ظروف سفالی، نقشی برجسته در آیین‌های نوروزی دارند (نک. حسن زاده، ۱۳۷۶).

---

۱ Gowatam

۲ Vaššak

۳ Torōpšak

۴ Torōpšak

۵ Madar

۶. تحقیق میدانی در مصاحبه با محقق بلوچ آقای شه بخش

سرودن آواهای جشن بهارگاه و بهارچرانی:
آواهای جشن بهارگاه و بهارچرانی میان بلوچ‌های منطقه سرحد مرسوم است. به‌عنوان نمونه، شعر زیر از سوی نگارنده ضبط شده است:

نوروزه وش، هوشین هوا دل بودَه کاریت بی دَوا [۱]
هوای بسیار خوش نوروز دل را به وجد می‌آورد بدون دعا
سر سبزه کَنت، باغ و بهار جنت بلبلان گُونگین تَوار [۲]
سرسبز می‌کند همه‌جا را مثل و بهار مثل صدای بلبل گونهٔ بهشتی
بیاهِت کِه نوروز هاتَک پَدا هاتُکُه مِه سِنده مَل پَدا [۳]
بیایید که نوروز آمده دوباره آمده تو کوه و کوهپایه‌ها
نِهلیت کِه بُلبُلان مِه هَدا هچگر ببی چه گل جدا [٤]
نمی‌گذارد بلبلان را خدا که هیچ وقت از گل جدا شوند
ما را گوشیت گو شادهین بوتگ منی هئن وعد هین [٥]
مار با شادی می‌گوید بوده برایم الان قرارها
کاهو گو پلین ملگان هر شهر و دیهو کلاگان [٦]
کاهو با قدم‌های مثل گل در هر شهر و ده و روستا
شودُون جَهانه چهرَگاه نُوکین کَنوُ هَر کُونُگاه [۷]
می شوئین چهره جهان را نو و تازه می‌کنیم چهره‌ها را
گونِیت مِنا پَه هَر کَسی نُوکین حَریر و آطلَسی [۸]
من دارم برای هر کس حریر و اطلس نو و جدید
چندون غَما چَه هر گِسی بل شاده بیت هر مجلسی [۹]
غم‌های همه کس راغبارگیری می‌کنیم بگذار شاد بشود تمام مجلس‌ها
من عاشِکُو دل دادَ گاه چَمِت گُون نُوکین جامَه گاه [۱۰]
من عاشقم، دلم دادگاه چشمهایت به لباس‌های نو
دَستا گِرِت چَنکُو رُباب نُو شِوت مِنی گُوتا شَراب [۱۱]
از یک طرف ساز و رباب دستتان بگیرید که رفت توی گلویم شراب
ها هَر شَپا پیر و جوان نی صُوت وانِت پَر جَهان
هر شب پیر و جوان آهنگ می‌خوانند برای جهان
یا هنگام تحویل سال که به زبان بلوچی، دعای تحویل سال را به زبان سرود و شعر این گونه بیان می‌کنند:
و دلان و دیدگانی بدل کنوک او شپ و روچانی زانوک [۱۲]
او سال و هالانی چهردیوک مئی حالاء شرترین حالان بترین [۱۳]

سُرمه‌سایی : آیین سُرمه‌سایئ یکی از [۱۴] مراسم خاص ایام بهار و نوروز است که در سرحد و مکران بلوچستان اجرا می‌شود. در قدیم زنان بلوچ، سنگ سرمه را با دست روی سنگی که وسط آن گود بود می‌ساییدند و برای استفاده، در طول سال آماده می‌کردند؛ آن را در ظرفی به نام سرمه‌دان نگهداری می‌کردند و روز اول بهار و لحظه تحویل سال به دختران خود هدیه می‌دادند.

---

۱ Nowroze vash hoshin hava del boda karit be dava
۲ Sarsabza kant bago bahar jant bolbolan gonkin tavar
۳ Beyahet ke noroz hatka pada hatka me sende mal pada
٤ Nehlet ke bolbolan me hada hechger bebe cha gol jeda
٥ Ma ra goshit go shadehin botag meni hen vadaen
٦ Kao go polein malagan har shahro deho kalagan
۷ Shodon jahane chehraga nokin kano har kohnaga
۸ Gonent mena par har kase nokin hariro atlasi
۹ Chendon ghama cha har gese bal shada bit har majlese
۱۰ Man asheko deldadaka chamet go nokin jamaga
۱۱ Dasta geret chanko rabab noshet meni gota sharab
۱۲ O Delano didagane badal kanok o shapo rochane zanok
۱۳ O salo halani chahrdayok meni hala shartarin hala batarein
۱٤ Sormehsayi

سبز کردن سر در منازل با برگ درخت خرما و کاشت نهال: دور تا دور ریشه پاجوش‌ها و نهال‌های درخت خرما را برای آماده‌سازی جهت کاشت در اسفندماه با گونی پوشانده و هر روز چندین بار گونی را با آب خیس می‌کردند یا آنها را در کنار جوی آب قنات قرار می‌دادند تا خشك نشود. هنگام تحویل سال و شروع بهار بزرگ‌ترها به کوچك‌ترها عیدی می‌دادند، تا آن‌ها را بکارند.

سور کردن: ختنه پسران را در ایام نوروز هفت شبانه‌روز جشن می‌گرفتند و با اجرای رقص محلی دوچاپی و اجرای باڵی[1] محلی تا پاسی از شب بیدار بودند. دلیل ختنه پسران در این ایام ازنظر بهداشتی نیز اهمیت داشت زیرا در این فصل هوا معتدل است و با توجه به اینکه ختنه با روش‌های قدیمی و سنتی انجام می‌شد، امکان عفونت در هوای بهاری کمتر بود. به غیر از رقص محلی دوچاپی، در این ایام مراسم حماسه‌سرایی از سوی خنیانگران و پهلوانان هر شب در بین بزرگان قوم برگزار می‌شد و همه دور آتش چُلدان[2] (شومینه محلی) حلقه زده و از خداوند برای خود و خانواده و فامیل و طایفه در طول سال طلب روشنایی و گرمی می‌کنند. حماسه‌سرایان از تاریخ گذشته و دلاورمردی و جان‌فشانی قوم بلوچ در مقابل بیگانگان می‌گویند و با توصیف وطن و زیبایی طبیعی آن به وصف بهار و نوروز می‌پردازند و در پایان هر شب پس از حماسه‌سرایی با شرکت بزرگان قوم، رقص محلی دوچاپی اجرا می‌شود.[3]

مراسم جشن بهار و نوروز در منطقه مکران بلوچستان[4]

چنان‌که پیش‌تر اشاره شد، مراسم ویژه بهار و جشن‌های بهارگاه و عید نوروز در منطقه مکران (نک. مشکور، ۱۳۹۴) بیشتر مرتبط با نخل خرما و نخلستان است. در این منطقه آیین‌هایی از این شمار از سوی نویسنده مقاله مشاهده شد:

آذین‌بندی درگاه خانه‌ها با گیاه: بلوچ‌های منطقه مکران در آغاز فصل بهار از اول بهار و پیش از تحویل سال روی در چوبی منازل روستایی خود جای مخصوصی بالای درگاه تعبیه می‌کردند و با شاخه‌های سبز درخت خرما آن را تزئین می‌کنند. چنانچه فرد غریبه‌ای وارد روستا شود، بدون اینکه از کسی سؤال کند، می‌داند این علامت سبز برگ درختان خرما که روی سردر همه منازل تعبیه شده، پیام خاصی دارد و آن پیام آغاز فصل بهار و عید نوروز است.

نهال‌کاری: یکی دیگر از مراسم ایام نوروز در مکران بلوچستان، نهال‌کاری در اولین روز بهار و عید نوروز است. به این ترتیب که پاجوش‌ها و نهال‌های درخت خرما که قبلاً طی مراسم خاصی با اجرای آوای‌های مخصوص کار و با استفاده از ابزارهای سنتی از بدنه اصلی درخت خرما جدا شده و زیر ریشه آنها را با گونی پوشانده و در کنار جوی آب گذاشته‌اند تا سرسبز و

---

۱ Dōčapi

۲ Čoldan

۳. تحقیق میدانی در مصاحبه با محقق حوزهٔ فرهنگ و آداب رسوم بلوچ عبدالسلام بزرگ‌زاده

۴. مکران سرزمینی در جنوب‌شرقی فلات ایران است که از جنوب به دریای عمان، از شمال به سیستان، از شرق به ناحیه سند و از غرب به کویر و کرمان محدود می‌شد. قدیمی‌ترین سندهایی که نام ایالت مکران در آنها ذکر شده، کتیبه داریوش در بیستون کرمانشاه و تخت جمشید فارس است. در این سند ایالت مکران به اشکال «ماکا، مکا، مکه» به‌عنوان چهاردهمین ساتراپی امپراتوری هخامنشی معرفی شده است (مرادی غیاث آبادی، ۱۳۸۷، صص. ۱۹۴- ۲۰۹؛ ۱۴۵) یونانیان نیز آن را به صورت میکیان و میکیا یعنی سرزمین میکی‌ها، ضبط کرده‌اند. در کتاب استفان بیزانسی نام این ناحیه به شکل ماکارهنه، ضبط شده است (مشکور، ۱۳۹۴، ص. ۶۳۴). (برای اطلاع بیشتر نک. مرادی غیاث آبادی، ۱۳۸۷).

آماده برای کاشتن باشند، در روز اول بهار و هنگام تحویل سال از طرف بزرگ‌ترها به کوچک‌ترها عیدی داده می‌شود و کوچک‌ترها را راهنمایی می‌کنند تا در زمین کشاورزی خود این نهال خرما را بکارند. به این نهال خرما که خودِ شخص می‌کارد، دست‌نهال می‌گویند و از همان لحظه کاشتن متعلق به فردی می‌شود که آن را کاشته است و هنگام تقسیم ارث پدر، به فرزندان دیگر خانواده تعلق نمی‌گیرد.

روایت داستان‌های محلی: یکی از داستان‌های افسانه‌ای و نوروزی که در بین بلوچ‌ها نقل می‌شود، داستان نوروزشاه یا نبروز شاه است. می‌گویند[1] پیش از نوروز و بهار، نوروزشاه با لشکری از مرغ و حیوانات به بلوچستان لشکرکشی می‌کند. بنابراین روایت، نوروزشاه می‌شنود که مردم بلوچستان مهمان‌نواز، یکرنگ و صمیمی‌اند، و حتی اگر حیوانات یا دشمنان به آنها پناهنده شوند، به رسم میار جَلّی و مهمان‌نوازی، حتی از غریبه‌ها باید پذیرایی شود. با توجه به این ارزش مهمان نوازی آنان به این منطقه وارد می‌شوند. در ایام بهار و نوروز کدورت‌ها مبدل به دوستی و محبت می‌شوند و همه به دیدار یکدیگر می‌روند و با دید و بازدید سنت صله‌رحم را زنده نگه می‌دارند. این قصه عامیانه، این سنت را در میان مردم نشان می‌دهد.

آتش‌بازی: آتش در بلوچستان جایگاه ویژه‌ای داشت. مردم هنگام عید پس از شام در حاشیه شهرها و روستاها با جمع‌شدن دور آتش به نقل روایات و اشعار می‌پرداختند. عده‌ای از جوانان با رد شدن و پریدن از روی آتش به این مراسم رونق می‌بخشیدند. قلعه تاریخی چهل دختران که در شهرستان نیکشهر قرار دارد، در زمان‌های قدیم عبادتگاه مردم بوده و در هنگام عید با روشن کردن آتش در آن به نماز و نیایش می‌پرداختند. محققان عقاید مرتبط با نمادپردازی آتش در میان قوم بلوچ را به دلیل همجواری بلوچستان قدیم با فارس و زرتشتیان می‌دانند.

رژه اسب‌ها و شترها: این مراسم را حاکمان محلی در زمان‌های قدیم برگزار می‌کردند. حکم‌رانان با دعوت از مردم و اهالی روستاهای اطراف در ایام نوروز به جشن و پایکوبی می‌پرداختند. در حاشیه این مراسم نیز عده‌ای به رقابت‌های کشتی و تیراندازی دست می‌یازیدند و به برندگان یك مَن (معادل یك‌هزار و۲۰۰گرم) برنج یا خرما جایزه تعلق می‌گرفت. هدف اصلی از برگزاری این مراسم هم تعیین سردار قوم و طایفه بود که بدان جشن پاگ واجهی یا پاگ‌بندی[2] می‌گفتند. ترتیب مراسم نیز به این ترتیب بود که قبل از اجرای مراسم پاگ‌بندی و روز بعد از شبی که موسیقی حماسی برگزار شده، بین ریش‌سفیدان و سرداران طوایف یک مسابقه شتر سواری برگزار می‌شد. برنده این مسابقه همان کسی بود که پاگ را بر سر سردار که قرار است پاگ وی بسته شود می‌گذاشت؛ اما چنانچه پاگ‌بندی برای ریش‌سفید تیره‌ای از طایفه است، حتما سردار آن طایفه پاگِ وی را می‌بندد، هرچند در مسابقه شترسواری شخص دیگری برنده شود.

گاو جنگی یا گاوبازی: بیشتر در منطقه نیک‌شهر و قصرقند و بین کشاورزان مرسوم بود. کریستیان برومبرژه نیز به فراگیر بودن این بازی در نقاط مختلف ایران اشاره می‌دارد (Bromberger, 2000). در حالی که این رسم در میان بلوچ‌ها به قصد جلب‌توجه مردم استان‌های همجوار

---

۱ Nebraz Shah

۲. پاگ واجهی Pag Vajehi/ Pag Bandi در زبان بلوچی به عمامه و دستار پاگ و به سردار و سرور و آقا واجه می‌گویند. پاگ واجهی یعنی تاج‌گذاری در طایفه به پاگ واجهی، پاگ‌بندی نیز می‌گویند (مصاحبه با افراد مطلع محلی).

برگزار می‌شد، در سایر نقاط ایران به‌ویژه استان‌های شمالی گیلان و مازندران، از رسوم و نمایش‌های دیرین منطقه بود که به «ورزا جنگ» معروف است (در مورد این آئین در حوزه فرهنگی گیلان نک. رابینو، ۱۹۱۳، ۱۸-۱۲؛ Karimi, 2013; Hassanzadeh, ۲۰۱۳). ورزا یا ورزو، گاوهای جنگی هستند که معمولاً از سوی ملاکین یا روستائیان مرفه نگهداری شده و فقط به درد مبارزه و جفت‌گیری می‌خوردند.

سفر بدر: سفر بدر از دیگر آیین‌های نوروزی مردم بلوچستان است که در مناطق دیگر ایران نیز وجود دارد. در بلوچستان این مراسم به شیوه‌ای دیگر اجرا می‌شود. در این منطقه سیزده‌به‌در را سفربدر می‌نامند. آنها معتقدند در این روز روح‌های پلید، جن‌ها و مصیبت‌ها از هر روزنه‌ای وارد خانه مردم شده و باید در این چند روز سفربدر و خانه‌تکانی انجام دهند و مواد خوشبویی به نام سوچکی برای تمیز و خوشبو کردن خانه در آتشدان‌ها دود شود. به اعتقاد آنها اجنه و ارواح پلید روح شیطانی دارند و از تمیزی و خوش‌بویی گریزان هستند. هنگام اجرای مراسم سفربدر کودکان نقش مهمی دارند و به‌صورت گروهی دور خانه‌ها می‌چرخند و با نوای «سفر خطر بلا بدر» پلیدی‌ها و روح‌های شیطانی را از خانه و کاشانه خود دور می‌کنند. این مراسم امروزه نیز در برخی روستاهای شهرستان نیک‌شهر به‌ویژه بخش «بنت» برگزار می‌شود. در این روز برخی از روستائیان به زیارتگاه‌ها رفته و با ذبح بز و گوسفند، غذا می‌پزند. با توجه به اینکه پدر و مادر در میان اقوام بلوچ از احترام خاصی برخوردارند، بیشتر مردم غذاهای پخته‌شده را با نیت شادی روح آنان در میان افراد نیازمند توزیع کرده و بخشی از آن را خود مصرف می‌کنند. آنان براساس رسوم کهن خود اندکی از غذاها را نیز در کنار بوته‌ها برای مصرف پرندگان و جوندگان قرار می‌دهند.

سُرمه‌سایی: سُرمه‌سایی مراسمی مشترک میان بلوچ‌های سرحد و مکران است و در هر دو منطقه، شبیه به‌هم برگزار می‌شود.

نام‌گذاری نوزادان در نوروز: در ایام نوروز چنانچه پسری متولد می‌شد، نام او را اغلب نوروز یا نبروز می‌گذاشتند و اگر دختر بود نام گل‌ها و گیاهان دارویی محلی که در ایام نوروز و بهار در مناطق بلوچستان می‌رویند همانند سمسور[۲]، دِرّنه[۳] و ازگند[۴] را برای او انتخاب می‌کردند.

آیین‌های بی‌بی سه‌شنبه

یکی از فرشته‌های نوروزی که شباهتی فراوان به سایر فرشته‌های نوروز و فرشته‌شناسی فولکلوریک ایرانی دارد، بی‌بی سه‌شنبه در این حوزه فرهنگی است[۱](نک. کلثوم بزی، ۱۳۹۶؛ حسن زاده و فلسفی، ۱۳۹۶). بی‌بی سه‌شنبه کارکردی شبیه به خاتون چهارشنبه در حوزه فرهنگی گیلان و آذربایجان دارد (نک. حسن‌زاده، ۱۳۷۶؛ حسن‌زاده و فلسفی، ۱۳۹۶).

نوروز،حلقه اتصال اقوام ایرانی

برخی از محققان که بیشتر به بیرون از ایران تعلق دارند، کوشیده‌اند میان اهل سنت و شیعه در ایران، مرزهای فرهنگی را برجسته کنند و بر تفاوت‌ها بیشتر از شباهت‌ها پافشاری نمایند و از جمله وجود نوروز و آیین‌های آن را در میان اهل سنت انکار می‌کنند (برای نقد این افراد نک. حسن‌زاده، ۱۴۰۲). بلوچ‌ها به عنوان یکی از اقوام اصیل ایرانی اهل سنت هستند و مذهبشان حنفی است (Taheri, ۲۰۱۲, p. 35)، اما برخلاف تصور محققان یاد

۱ Sučuki

۲ Semsur

۳ Deronna

۴ Ezgend

شده، این قوم ایرانی دارای بیشترین همگرایی فرهنگی و آیینی با سایر اقوام ایرانی و از جمله اکثریت شیعه است. بارزترین مثال و شاهد از چنین وحدت و همگرایی فرهنگی، وجودِ فرهنگ غنی نوروز در حوزه فرهنگی یاد شده است. در این منطقه زیارتگاه‌هایی همچون کوه خواجه وجود دارد که در ایام نوروز زائران بیشتری را به خود می‌بیند (نک. Hassanzadeh & Karimi, 2018). وجود فرهنگ غنی زیارت که از جمله در ماه نوروز متجلی می‌شود (همان)، مثال دیگری از وحدت فرهنگی یاد شده است. برخلاف این تصور می‌توان فرهنگ غنی نوروز را یکی از نمونه‌ها و مثال‌های وحدت و همگرایی قوم ایرانی بلوچ با سایر حوزه‌های فرهنگی اقوام ایرانی دانست.

از سوی دیگر، این تحقیق میدانی نشان می‌دهد تنوع فرهنگی کارکردهای فراوانی در حفظ همبستگی ملی دارد. اصولاً تنوع زیستی، طبیعی و فرهنگی یکی از منابع پایداری هویتی در چشم‌انداز فرهنگی و ملی آن است (نک. حسن‌زاده، ۱۳۹۵؛ Berkes, 2008). به دیگر سخن، یکی از دلایل پایداری و ماندگاری نوروز را می‌توان تنوع موجود در آن دانست. از سوی دیگر تنوع فرهنگی حتی در دل حوزه‌های فرهنگی ایران نیز آن‌چنان که در دو حوزه فرهنگی مورد مطالعه در این مقاله دیده شد، قابل مشاهده است.

نتیجه‌گیری

در میان قوم ایرانی بلوچ همچون سایر اقوام ایرانی ایران؛ آداب و رسوم نوروزی، برخاسته از محیط زندگی و شرایط اقلیمی منطقه زندگی است، چنان‌که در آداب و رسومی که در منطقه سرحد و منطقه بلوچستان اجرا می‌شوند، نیز می‌توان همین تفاوت‌های ناشی از شرایط محیطی و امکانات طبیعی را مشاهده کرد. انطباق سنت‌های عید نوروز رایج در منطقه سرحد بر پایه زندگی دام‌پروری و به همین ترتیب انطباق این سنت‌ها در منطقه مکران بر پایه خرما و نخل اشاره به همین موضوع دارد. مراسمی همچون هلک لدیی (خانه‌تکانی و برچیدن چادرهای زمستانی و برپا کردن آن در منطقه کوچ بهاره) یا مراسم چیدن پشم گوسفندان، شست‌وشو، رنگ‌کردن، و تزئین گوسفندان با توجه به شرایط اقلیمی منطقه سرحد که زندگی دامداری را ایجاب می‌کند، شکل گرفته‌اند و در طول قرون پابرجا مانده‌اند. نمونه این رسوم در مکران که شرایط اقلیمی زندگی کشاورزی و پرورش درخت خرما و نخل را برای مردمان آن رقم زده است، دیده می‌شود؛ مراسمی همچون خانه‌تکانی بهاری و تزئین درگاه منازل با شاخه‌های تازه و سبز درخت نخل از همین گونه است.

همین شرایط در نوع تنقلات و شیرینی‌ها و آجیل‌های نوروزی در این مناطق نیز دیده می‌شود. البته نباید نادیده گرفت که مشترکاتی نیز در رسوم و آداب نوروزی این دو منطقه وجود دارد مانند سُرمه‌سایی که بلوچ‌های سرحد و مکران به یک شیوه آنها را به‌جا می‌آورند.

گذشته از اشتراکاتی که در آداب و رسوم نوروزی این دو منطقه از بلوچستان وجود دارد، اصل و ریشه فرهنگ نوروزی و پاسداشت آن در میان همه اقوام ایرانی بدون در نظر گرفتن جزئیات برگزاری این فرهنگ، که با توجه به شرایط اقلیمی و امکانات محیطی و نوع پیشه و حرفه مردم هر منطقه متفاوت است، خمیرمایه مشترکی دارند. وجود این آیین در میان قوم ایرانی بلوچ که اهل سنت هستند، نشانگر وحدت و همگرایی فرهنگی و تاریخی این قوم ایرانی با سایر اقوام ایرانی است.

سپاسگزاری

لازم است از آقای عبدالسلام بزرگ‌زاده و نیز آقای دکتر حسن‌زاده که مطالب سودمندی را برای غنای بیشتر مقاله در اختیار من گذاشتند تشکر کنم.

تعارض در منافع

در این مقاله تعارض در منافع وجود ندارد.

منابع

احمدی، ح. (۱۳۸۳). *ایران: هویت، ملیت، قومیت* (مجموعه مقالات)، تهران: موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.

اشتری، ب. (۱۳۸۱). *مردم‌نگاری روستای زیارت*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

افشارسیستانی، ا. (۱۳٦۳). *نگاهی به سیستان‌وبلوچستان*، تهران: امین خضرایی.

برآبادی، س. ا. (۱۳۷٤). *مردم نگاری میرجاوه*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

بلانچارد، ک. (۱۳۸۷). *مردم‌شناسی ورزش*، ترجمه علیرضا حسن زاده و حمیدرضا قربانی. تهران: افکار.

جانب‌الهی، م. س. (۱۳۷۲). *مردم نگاری ایرانشهر*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

جانب‌الهی، م. س. (۱۳۷۴). *مردم‌نگاری سیستان*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

جهاندیده، ع. (۱۳۹۰). *حماسه سرایی در بلوچستان؛ پژوهشی در حماسه‌های بلوچ*. چابهار: معین.

حسن زاده، علیرضا (۱۳۷۶). «چارشنبه خاتین»، *ماهنامه فروهر*، (۱۱-۱۲)، ۲۲-۲۷.

حسن زاده، ع. (۱۳۸۱). *افسانه زندگان*، تهران: باز و بقعه.

حسن زاده، ع. (۱۳۹۵). *کودکان و جهان افسانه*. تهران: افکار.

حسن زاده، ع. و فلسفی، ع. (۱۳۹٦). «خاتون چهارشنبه، فرشته آرزو» در *کتاب مردم شناسی نوروز*،

حسن‌زاده، ع. (۱۳۹۸). *شمنیزم در ایران*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

حسن‌زاده، ع.، کریمی، س.، و برهان‌زهی، ش. (۱۳۹۸). تحلیل انسان‌شناختی پیر پتر؛ شفا به مثابه حضور در اجتماع فراساختاری و بازپیوست هویتی بیمار، *دوماهنامه طب جنوب*، (۲۲)، ۳۶-۴۸.

حسنی، ح. ر. (۱۳۸۱). *مردم‌نگاری ترکمن حوزه فرهنگی ترکمن*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

حمیدی، سبحان‌قلی. (۱۳۷۴). *مردم نگاری نیکشهر*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

درویشی، م. ر. (۱۳۷۸). *موسیقی و خلسه: ذکرهای مراسم گواتی بلوچستان*. تهران: ماهور.

رابینو، ه. (۱۹۱۳). *ورزش‌های باستانی در گیلان*، ترجمه عبدالحسین ملک‌زاده. ناشر علی رضاپور.

سیدسجادی، س. م. (۱۳۷۵). «دهانه غلامان: شهری هخامنشی در سیستان، بخش اول»، *باستان‌شناسی و تاریخ*، ۱۰(۲).

ضمیر، ا.، (۱۳۷۶). *مردم نگاری چابهار*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

عرشیان، ا.، (۱۳۸۸). *چابهار نگین جمهوری اسلامی ایران*. قم: معاونت اطلاعات نیروی دریایی سپاه.

غراب، ک.، (۱۳٦٤). *بلوچستان یادگار مطرود قرون*. تهران: کیهان.

فیلد، ه.، (۱۳٤۳). *مردم‌شناسی ایران*، ترجمهٔ عبدالله فریار. کتابخانه ابن‌سینا.

کریمی، س.، (۱۳۹۴). *نوروز، آئین صلح و زندگی*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

ماریانی، ل.، (۱۳۷۵). *بازپیرایی در دهانه غلامان و کوه خواجه*، ترجمه سید احمد موسوی. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.

محمدزهی، م.، (۱۳۹۲الف). *هنر بلوچستان با تاکید بر دیدگاه تاریخی*. مشهد: پیام اندیشه،

محمدزهی، م.، (۱۳۹۲ب). *نامداران بلوچستان ایران*. مشهد: راهیان سبز.

مرادی‌غیاث‌آبادی، ر.، (۱۳۸۷). *کتیبه‌های هخامنشی (خط میخی پارسی باستان)، بر پایه نسخه کایتان آندره ویچکاسوویچ و نگرش به پژوهش های دیگر*. شیراز: نوید.

مشکور، م. ج.، (۱۳۹٤). *جغرافیای تاریخی ایران باستان*. دنیای کتاب.

ناصح، ذ.، (۱۳٤۵). *بلوچستان*. تهران: ابن‌سینا.

یادگاری، ع.، (۱۳۸۷). *حماسه‌های مردم بلوچ*. تهران: افکار.

Berkes, F., (2008). Sacred ecology, Philadelphia: Taylor & Francis.

Bromberger, C. (2000). Gāvbāzī. In *Encyclopaedia Iranica* (Vol. 10, pp. 336–339). https://www.iranicaonline.org/articles/gavbazi

Hassanzadeh, A., Karimi, S., (2018). "Ritual of holy healing in Northern Iran". *The Anthropologist*, *33*, 80-90.

Hassanzadeh, A., (2014). Rituality and Normativity, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Ivanchik, A. I., & Lič'eli, V. (Eds.). (2007). *Achaemenid culture and local traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran*: *new discoveries*. Brill.

Irons, W., Dyson-Hudson, N., & Dyson-Hudson, N. (Eds.). (1972). *Perspectives on nomadism*. Leiden, The Netherlands: EJ Brill.

Taheri, A. R. (2012). *The Baloch in post-Islamic revolution Iran: A political study*. Lulu. Com Publication.

Karimi, S., & Schröter, S. (2014). *Ethnicity and normativity*: *an anthropological study of normativity in everyday life of Gilak people in north of Iran*. Amsterdam University Press.

Lorimer, J. G. (1915). *Gazetteer of the Persian Gulf,'Omān, and Central Arabia* (Vol. 1). Superintendent Government Print., India.